

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้าง พลังชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูง The Research and Development of Social Learning Mechanisms in Highland Communities

แผนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชนและสังคมบนพื้นที่สูง

โดย

เกษราภร ศรีจันทร์ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้าง พลังชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูง The Research and Development of Social Learning Mechanisms in Highland Communities

แผนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชนและสังคมบนพื้นที่สูง

โดย

คณะผู้วิจัย

นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
นางสาวภาวิณี คำแสน
นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณ
นายสุเมธ ต๊ะวิไชย

สังกัด

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูง
ขอขอบคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย
ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฝ่ายไม้ผล ที่
ปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ้ เกษตรกรผู้นำในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ้
นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนาที่ประจำการในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ สวพส. ที่ประจำการในพื้นที่ ผู้นำและ
คณะกรรมการชุมชน ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ถ้ำเวียงแก้ว ปังคำ แม่จริม
ขอขอบคุณคณะนักวิจัยที่ร่วมดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนา
พื้นที่สูง (ส่วนกลาง) ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้เป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัย
ธันวาคม 2564

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล	นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
ตำแหน่ง	นักวิจัย 6
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3201
Email:	kesaraporns@hrdi.or.th

ผู้ร่วมวิจัย

(1) ชื่อ-สกุล	นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
ตำแหน่ง	นักวิจัย 4
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3201
Email:	natthawan04@gmail.com
(2) ชื่อ-สกุล	นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
ตำแหน่ง	นักวิจัย 4
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3201
Email:	khodchapornsu@hrdi.or.th
(3) ชื่อ-สกุล	นางสาวภาวิณี คำแสน
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3201
Email:	K.pwn03@gmail.com
(4) ชื่อ-สกุล	นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณม
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3201
Email:	swnchome24@gmail.com

(5) ชื่อ-สกุล	นายสุเมธ ตีระวิไชย
ตำแหน่ง	นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 4
หน่วยงาน	สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	089-265-4675
E-mail	Vigo1014@hotmail.co.th

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทคัดย่อ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 ระยะเวลาดำเนินงาน	2
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	3
2.1 แผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping)	3
2.2 สังคมแห่งการเรียนรู้	4
2.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้	6
2.4 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)	7
2.5 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ	8
2.6 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	14
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	19
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	19
3.2 ขั้นตอนการวิจัย	19
3.3 สถานที่ดำเนินงานวิจัย	20
บทที่ 4 ผลการวิจัย	21
4.1 การศึกษาผลสัมฤทธิ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในชุมชนโครงการหลวง	21
4.1.1 ประวัติความเป็นมา	21
4.1.2 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่	21
4.1.3 ข้อมูลหมู่บ้านและประชากร	22
4.1.4 การดำเนินงานด้านการส่งเสริม/การวิจัย	22
4.1.5 สภาพเศรษฐกิจสังคม	23
4.1.6 ผลสัมฤทธิ์การพัฒนาในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ	23
4.1.7 แหล่งเรียนรู้ในโครงการหลวงแม่แฮด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ฐานรากบนพื้นที่สูง	29

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
4.2 การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายทางสังคมใน โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	30
4.2.1 การคัดเลือกชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนการพัฒนา ด้วยแผนพัฒนาหมู่บ้านและบูรณาการกับแผนแม่บทชุมชน ระดับตำบล/อำเภอ	30
4.2.2 บริบทของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วย แผนพัฒนาหมู่บ้านและบูรณาการกับแผนแม่บทชุมชนระดับ ตำบล/อำเภอ	31
4.2.3 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของชุมชนแห่ง การเรียนรู้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาหมู่บ้าน และบูรณาการกับแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล/อำเภอ	50
4.2.4 การศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบการเสริมสร้างพลังชุมชน แห่งการเรียนรู้ รวมถึงระดับความรู้ดิจิทัล	50
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย	54
เอกสารอ้างอิง	58

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลหมู่บ้านและข้อมูลประชากร ณ ปี พ.ศ. 2563	22
2	ข้อมูลเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการหลวง	23
3	สัดส่วนการศึกษาของครัวเรือนตัวอย่างที่เข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แอ และระยะเวลาการเข้าร่วม	24
4	สัดส่วนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพ เกษตรกร ผู้นำ และรางวัลที่ชุมชนได้รับ	51

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping)	3
2	ขั้นตอนของแผนที่ผลลัพธ์	4
3	องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้	6
4	เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละมิติ	9
5	ขั้นตอนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ วช.	17
6	สัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แะ ของครัวเรือนตัวอย่าง	24
7	สัดส่วนความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว) ของครัวเรือนตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แะ	25
8	สัดส่วนความหลากหลายของอาหารในรอบ 10 ปี ของครัวเรือนตัวอย่างในศูนย์ฯ แม่แะ	25
9	การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ของครัวเรือนตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แะ	26
10	แหล่งรายได้หลักครัวเรือนตัวอย่างที่เข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แะ	27
11	การใช้ประโยชน์จากโทรศัพท์มือถือของครัวเรือนตัวอย่างที่เข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์ฯ แม่แะ	27
12	การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในศูนย์ฯ แม่แะ	29
13	ผลการประเมินสถานะสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ทุกที่และทุกเวลา	52
14	การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	53

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูง มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาผลสัมฤทธิ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนโครงการหลวง และ (2) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายทางสังคมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณโดยการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามและเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย แบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วนหลัก ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาผลสัมฤทธิ์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนโครงการหลวง โดยมีกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบของการพัฒนาทดแทนพืชเสพติดและการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นที่สูง มีผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์มากกว่า 4 ทศวรรษ ทั้งนี้ได้ศึกษาในชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดบนพื้นที่สูง ด้วยการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่าง 143 ราย จาก 6 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านแม่แฮเหนือ บ้านแม่แฮน้อย บ้านห้วยขมิ้นใน บ้านห้วยขมิ้นนอก บ้านป่าเกี๊ยะใน และบ้านป่าเกี๊ยะน้อย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุ 21-50 ปี (79%) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ 4 คน (32%) รองลงมา คือ 6 คน (23%) แบ่งเป็นเพศชาย 51% และเพศหญิง 49% โดย 74% ได้รับการศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การเข้าร่วมงานส่งเสริมของศูนย์ฯ แม่แฮ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ครอบคลุมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่ในผลการศึกษาคั้งนี้จะขอนำเสนอที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การก่อตั้งโครงการหลวงในการช่วยเหลือชาวเขาที่ประสบปัญหาเรื่องความมั่นคงด้านอาหารและมีฐานะยากจน รวมถึงประเด็นด้านบทบาทหญิงชายซึ่งเป็นวาระการพัฒนาในระดับสากล โดยมีรายละเอียดดังนี้ ความมั่นคงด้านอาหาร หลังเข้าร่วมงานส่งเสริม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือนที่มีชาวเพียงพต่อการบริโภคยังคงรักษาความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนไว้ได้ สำหรับครัวเรือนที่ขาดแคลนข้าวโดยภาพรวมมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้นเช่นกัน มีสถานการณ์การขาดแคลนข้าวลดลง ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารประเภทพืชผัก ผลไม้ สมุนไพร และเนื้อสัตว์บริโภคได้หลากหลายขึ้น ด้านรายได้ หลังเข้าร่วมงานส่งเสริม จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยรายได้ต่ำสุดน้อยกว่า 50,000 บาท/ครัวเรือน/ปี คิดเป็น 19% รายได้สูงสุด 400,000-450,000 บาท/ครัวเรือน/ปี คิดเป็น 1% ซึ่งสูงกว่าที่รายงานในมูลนิธิโครงการหลวง (ม.ป.ป.) ว่าเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 122,040 บาท/ครัวเรือน/ปี ทั้งนี้เนื่องจากในรายงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นรายได้เฉพาะส่วนที่จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวง แต่รายได้จากการสัมภาษณ์เป็นรายได้จริงจากหลายแหล่งรายได้ เช่น โครงการหลวง พ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชน จำหน่ายเองภายในชุมชน การรับจ้าง ค้าขาย ฯลฯ แต่แหล่งที่มาหลักของรายได้มาจากภาคการเกษตร บทบาทหญิงชาย ผู้หญิงมีบทบาทในด้านต่างๆ มากขึ้น ได้แก่ การเป็นผู้ตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหากรณีขาดแคลนข้าวและเลือกชนิดอาหารของครัวเรือน มีบทบาทสูงสุดในการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของคนในครอบครัว การศึกษาของบุตร โดย 83% ต้องการให้บุตรได้รับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น มีบทบาทที่ค่อนข้างเท่าเทียมกับผู้ชายในอาชีพภาคการเกษตร มีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ (หัตถกรรม การท่องเที่ยว วัฒนธรรม

ประเพณี) ร่วมจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุมชนมีการยอมรับบทบาทผู้หญิงในปัจจุบันมากขึ้นจากการมีส่วนร่วมผู้หญิงในตำแหน่งการเมืองท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ผู้หญิงมีสิทธิ์เข้าร่วมประชุม เสนอความคิดเห็น และตัดสินใจได้มากขึ้น มีกิจกรรมในชุมชนที่สนับสนุนกลุ่มผู้หญิงมากขึ้น ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น และมีส่วนร่วมในการหารายได้ให้ครอบครัวได้มากขึ้น การเข้าถึงเทคโนโลยี ครุภัณฑ์ การเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้นและมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลมากขึ้น พิจารณาจากสัดส่วนการใช้โทรศัพท์มือถือ (smart phone) ที่นอกเหนือจากการใช้โทร.ออก/รับสาย

ทั้งนี้ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการทำงานแบบโครงการหลวงในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ประกอบด้วย (1) การเลือกพืช/อาชีพทางเลือก (2) การตลาดที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ (3) การสร้างเกษตรกรผู้นำและกลุ่มสหกรณ์ที่เข้มแข็ง (4) การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนหรือการเข้าถึงแหล่งทุนอื่นๆ (5) การตั้งสำนักงานในพื้นที่ มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่มีความรู้และสามารถแก้ไขปัญหาให้เกษตรกรได้ทันที เน้นเป้าหมายการทำงาน มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ กระจายการพัฒนาต้องทั่วถึงและเท่าเทียม (6) การสร้างความเชื่อมั่น ความมั่นใจ ความไว้วางใจร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร และ (7) การบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ

นอกจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ จะส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรชาวเขาดีขึ้น เสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความมีศักดิ์ศรี และความเท่าเทียมในความเป็นคนไทยของราษฎรชาวเขาและราษฎรพื้นที่อื่นๆ ยังเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนพื้นที่สูง จำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ บ้านป่าไผ่ บ้านแม่แฮ บ้านห้วยหมื่น บ้านม่อนยะ บ้านห้วยหอย บ้านป่าเกี๊ยะ นอกจากนี้ยังมีประเด็นท้าทายการพัฒนางานส่งเสริมของศูนย์ฯ แม่แฮ 2 เรื่อง คือ (1) การสร้างการรับรู้/ความตระหนักรู้ของกลุ่มเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับโครงการหลวงและความสำคัญของการรวมกลุ่ม และ (2) การแข่งขันทางการตลาด เช่น จากพ่อค้าคนกลางที่เข้าไปรับซื้อผลผลิต ตลาดออนไลน์ เป็นต้น

แต่ทั้งนี้ควรต้องมีการศึกษาผลการดำเนินงานผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ในด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาด้านสังคมและชุมชนเพิ่มเติม รวมถึงการศึกษาความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ในด้านอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น การมีงานทำที่ดี การมีสุขภาพที่ดี การลดความเหลื่อมล้ำ การบูรณาการความร่วมมือ ฯลฯ การแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับแนวคิดหรือวิธีปฏิบัติในด้านการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จากชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในพื้นที่โครงการหลวง

ส่วนที่ 2 การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายทางสังคมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ที่ได้นำองค์ความรู้การพัฒนาแบบโครงการหลวงไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่สูงในบริบทที่แตกต่างเป็นระยะเวลากว่าทศวรรษ โดยคัดเลือกชุมชนที่มีการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านอยู่ในชั้นคุณภาพระดับดีเยี่ยม 19 กลุ่มบ้าน ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 13 แห่ง ร่วมกับการสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาหมู่บ้านและบูรณาการกับแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล/อำเภอ จำนวน 9 ชุมชน ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 4 แห่ง ได้แก่ (1) บ้านใหม่โครงการฯ วังไผ่ (2) บ้านปางบุก โครงการฯ ถ้ำเวียงแก้ว (3) บ้านศรีบุญเรือง โครงการฯ โป่งคำ (4) บ้านบอน บ้านฝาย บ้านก้อ บ้านนาหมื่น บ้านตอง บ้านตองเจริญราษฎร์ โครงการฯ แม่จริม

สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดทำและขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 2 กลุ่ม คือ ปัจจัยพลังภายในชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักของความสำเร็จ ประกอบด้วย ความตระหนักของผู้นำและคณะกรรมการชุมชนเกี่ยวกับความสำคัญของแผนพัฒนาหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล รับฟังความคิดเห็น ปรึกษาหารือ วางแผนปฏิบัติ และติดตามของคนในชุมชน การติดตามและปรับปรุงข้อเสนอโครงการกับหน่วยบูรณาการอย่างต่อเนื่อง การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านบนฐานข้อมูลและเชิงรุก การจัดการข้อมูลที่เป็นปัจจุบันและใช้งานง่าย และมีปัจจัยภายนอกช่วยหนุนเสริมความสำเร็จ ประกอบด้วย การบูรณาการการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สวพส. อบต. พช. เป็นต้น การสนับสนุนงบประมาณโครงการในแผนพัฒนาหมู่บ้านเป็นระดับต้นๆ รวมถึงการเชิญชุมชนที่ใช้แผนพัฒนาหมู่บ้านในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเป็นกำลังใจและตัวอย่างแก่ชุมชนอื่น

การดำเนินงานในระยะต่อไปของ สวพส. เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีหรือชุมชนต้นแบบ ด้วยการหนุนเสริมรูปแบบการเรียนรู้ที่ผสมผสานองค์ความรู้จากงานวิจัยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยี/วิทยาการสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูงเพื่อนำไปสู่การยกระดับเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนา ปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ผลการวิเคราะห์สถานะการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชน 9 แห่ง ใน 4 มิติ พบว่า (1) ผู้เรียนรู้ที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ พบว่าชุมชนทั้ง 9 แห่งมีลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ พิจารณาจากครัวเรือนเกษตรกร 552 ครัวเรือนได้รับการส่งเสริมอาชีพ เกษตรกรผู้นำ 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านอาชีพ 48 คน ด้านสังคม 49 คน ด้านสิ่งแวดล้อม 23 คน การได้รับรางวัลต่างๆ ของชุมชน (2) หลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน จำนวน 7 หมวด ได้แก่ การปลูกและการจัดการแมลงศัตรูพืช การจัดการคุณภาพผลผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การตลาด การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การลดความเสี่ยง และการพัฒนาตนเอง โดยแต่ละชุมชนจะมีระดับการเรียนรู้ในแต่ละหมวดที่แตกต่างกัน (3) สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ทุกที่และทุกเวลา พบว่าทุกหมู่บ้านมีการเข้าถึงเครือข่ายโทรคมนาคมที่ให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ทั้ง เอไอเอส ดีแทค และทรูมูฟ ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก-มากที่สุด โดยมีการซื้อขายสินค้า e-commerce อยู่ในระดับปานกลาง การรู้เท่าทัน อยู่ในระดับปานกลาง-มาก ผลกระทบดิจิทัลและการสื่อสาร อยู่ในระดับปานกลาง-มาก (4) ความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่และการเรียนรู้เรื่องเดิมแต่ในมุมมองใหม่ อยู่ในระดับมาก

แต่ทั้งนี้ยังมีความจำเป็นต้องศึกษาและพัฒนาหลักสูตรหรือเครื่องมือในการวัดความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่และการเรียนรู้เรื่องเดิมแต่ในมุมมองใหม่ รวมถึงการทดสอบกระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในการยกระดับการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูงตามองค์ประกอบทั้ง 4 มิติ ในระยะต่อไป

คำสำคัญ: แผนที่ผลลัพธ์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ พื้นที่สูง

Keywords: outcome mapping, lifelong learning, reduced inequality, highland